

Zestig jaar bevrijding

Uw herinneringen aan het einde van de Tweede Wereldoorlog

Zestig jaar geleden kwam er een einde aan de Tweede Wereldoorlog. De bevrijding van Nederland wordt dit voorjaar uitgebreid herdacht. Voor velen is dat de aanleiding om herinneringen op te halen aan de vaak onvergetelijke gebeurtenissen tijdens de laatste oorlogsdagen en de vreugde rond de bevrijding. Vorig jaar vroegen wij u uw bijzondere herinneringen op papier te zetten en uw bevrijdingsverhaal te vertellen in Land van Lochem. Er zijn zoveel reacties binnen gekomen, dat de redactie heeft besloten dit eerste nummer vrijwel geheel aan de bevrijding te wijden. Wij willen alle auteurs natuurlijk hartelijk bedanken voor hun spontane bijdrage!

Ook na afloop waren stempels belangrijk

Ampsen-Lochem via Enschede

Nadat ik in de oorlogsjaren in een gevangenis in Duitsland had gezeten was ik ondergedoken in de Noordoostpolder, afgekort met de letters NOP, wat voor mij en duizenden onderduikers betekende: Nederlands Onderduikers Paradijs. Nu wil ik het niet hebben over wat we daar beleefd hebben, maar over mijn terugtocht naar Lochem, na de bevrijding. Ik was aan het zwerven geraakt door Friesland en de kop van Overijssel en had de bevrijding van een groot deel van Friesland en de kop van Overijssel meegemaakt. Dat was een paar weken later dan in de Achterhoek. Maar de tijd kwam dat ik er naar verlangde mijn familie weer te begroeten, die ik in zo'n lange tijd niet had gezien.

Zo brak eindelijk de dag aan waarop ik gelukkig naar Lochem zou terugkeren. Op een zekere morgen al vroeg vertrok ik uit het plaatsje Blokszijl. Dat moest per fiets gebeuren. Ik hoopte nog diezelfde avond thuis te zijn. Maar je mocht in die tijd als burger niet

verder weg dan 1 km van je woonplaats. Door tussenkomst van een zeer bevriende commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten had ik van een Canadese commandant een doortochtbewijs gekregen van Friesland naar Lochem. Zo vertrok ik vol goede moed op Lochem aan.

Maar dat viel even tegen. Want overal waren de bruggen opgeblazen en de wegen versperd. En ik moest zonder kaart mijn weg maar zoeken. Zo kwam ik 's avonds doodmoe en dorstig na veel omzwervingen in Olst aan, bij een familie die vroeger in Lochem gewoond had. Die mensen zeiden dat het dom zou zijn om de reis naar Lochem zo laat nog voort te zetten. Zij praatten zo lang dat ik besloot om daar dan maar te overnachten.

Broek gescheurd

Nu had ik de vorige nacht tussen Giethoorn en Wanneperveen mijn broek helemaal gescheurd bij een val met de fiets over een wegversperring. Die mevrouw wilde de

broek nog even voor mij herstellen, waarvoor ik zeer dankbaar was. Ik hoop dat die mevrouw, die nu weer in Lochem woont, dit leest. Dan kan ze zien dat ik dat nog niet vergeten ben. Maar nu liep diezelfde dag mijn doortochtbewijs af. Diezelfde avond ging haar helaas inmiddels overleden man met mij naar een hotel in Olst, waar Engelse officieren in kwartier waren om te zien, of ik het bewijs verlengd kon krijgen. Dat lukte, na de mededeling daar gekregen te hebben, dat ik de volgende dag eerst naar het Singel in Deventer moest om daar een stempel van de Engelse staf op mijn bewijs te laten zetten. Anders kon ik het Twentekanaal niet over. Zo ging ik de volgende dag in de richting Deventer en meldde me bij die Engelse militaire staf. Daar kreeg ik te horen dat ik maar moest doorrijden naar Laren, de papieren waren in orde. In Laren lag de laatste Engelse post en daar kon ik het stempel ontvangen.

Ik stapte weer op de fiets om mijn

reis te vervolgen en kwam in Laren bij café Rothman, waar die Engelse officieren waren. Maar ik kreeg daar te horen: Wat is dat jammer, de officier, die u dat stempel moet geven is net naar Lochem en wanneer hij terugkomt weten we niet.

Vanavond wel

Ik dacht, ik probeer met of zonder stempel, het kanaal over te komen nu ik toch vlak bij huis ben. Maar overall werd het kanaal bewaakt. Ik kwam tenslotte bij het station Lochem, waar een Baileybrug over het kanaal lag die ook zwaar bewaakt werd door een paar Lochemse B.S.-leden. Daar kreeg ik te horen dat ik er niet overheen mocht. "Maar kom vanavond in het donker maar terug, dan zullen we zorgen dat je er overheen gebracht wordt." Ik zei tegen die lui, doe mij een plezier en zie dat je een boodschap bij mij thuis krijgt, dat ik hier ben en naar de familie Rood in Ampsen ga.

Ik ging naar de familie Rood en vertelde daar mijn relaas. De oude mevrouw Rood zei: Dat is niet slim. De oudste zoon, die in de oorlogsjaren ondergedoken was in de ouderlijke woning, omdat hij als marechaussee geen dienst wilde doen voor de Duitsers, is op huize de Pillink hoofd van de z.g.n. P.R.A. Die kwam zo thuis en dan

kwam het wel in orde. Inderdaad kwam die spoedig thuis. Hij ging op de motor terug naar Lochem met mijn papieren, om bij de Engelse staf, die toen naast hotel het Zwijnshoofd lag, het stempel te halen. Maar ondertussen was er een werknemer van de houthandel de Veluwe bij me thuis geweest in Lochem om te zeggen dat ik in Ampsen zat.

U kunt begrijpen wat een vreugde dat was. Mijn oudste dochter ging naar het gemeentehuis om te proberen mij het kanaal over te krijgen. Maar een van de heren op het gemeentehuis vertelde haar dat het hem erg speet, maar zij konden daar ook niets aan doen. Zij waren daar geen baas over. Dat was een kwestie van het toenmalige militaire gezag.

Even om

Hij zei tegen mijn dochter, zie, dat u een boodschap bij uw vader krijgt, dat hij eventjes achter het kanaal om naar Enschede rijdt en dan over Enschede aan de andere kant van het kanaal terugkomt. Dat is het leukste van mijn verhaal. Je hebt bij wijze van spreken ongeveer zo'n 300 km op je fietsje gezeten, bent blij dat je aan het eind van de tocht bent en je bent zo dicht bij huis, dat je haast de schoorsteen kunt zien roken. En dan wordt je welwillend gezegd, rij even naar

Enschede 40 km heen en kom dan even over Enschede terug, ook weer 40 km. Dat ging gelukkig niet door, omdat de heer Rood het begeerde stempel op mijn papieren gekregen had. De heer Kleinsman kwam bij mij thuis zeggen dat mijn vrouw maar met de kinderen naar de brug bij het kanaal moest gaan. "Want", zei hij, "uw man komt de brug over. Hij is momenteel in Ampsen." Wat ze dan al wisten. De heer Rood stuurde de heer W. Wolferink, die nu nog in Ampsen woont, naar mij toe, om mij op te halen. Zo leverde verder het passeren van de brug, die nu weer onder bewaking stond van Canadese soldaten, geen moeilijkheden meer op. Toen ik aan de ene kant van de brug was kwamen tegelijk mijn vrouw en kinderen aan de andere kant en zo zagen we elkaar na zo'n lange tijd. In goede gezondheid terug. En dat was dan het einde van mijn omzwervingen.

Verhaal van G.B. Hillebrants, geboren 14 april 1896, overleden 4 februari 1992.

Ook geplaatst in "Na afloop bal", een uitgave van de Gelders-Overijsselse Courant te Lochem 1965.

Mien va was ziene pette kwiet (Mijn vader was zijn pet kwijt)

Over mijn vader zijn petten kan ik vele verhaaltjes vertellen. Dit verhaal is er één van. Wij in Lochem waren al sinds begin april 1945 bevrijd, maar bij ons thuis was het bij lange na nog geen vrijheid, blijheid. Het werd nu al eind april en we hoorden nog niets van mijn vader, die alweer anderhalf jaar in de Noordoostpolder ondergedoken was. Wij (moeder, zus en ik) wisten wel dat hij bij de verzetsstrijders was aangesloten en koeriersdiensten verrichtte, maar meer wisten we niet. In die tijd gold immers hoe minder je wist, hoe beter. Onze gedachten gingen de kant op van "leeft hij nog wel?".

Voor zijn vaderlandslievende houding had hij in de afgelopen vijf oorlogsjaren veel te verduren gehad. Begin 1942 werd hij "zomaar" van de straat geplukt en naar een gevangenis in Amsterdam gebracht. Na zes weken verblijf daar werd hij naar kamp Amersfoort vervoerd; met alle gevolgen van dien, maar daarover hoorden we ruim dertig jaren later pas. Zes lange maanden heeft hij in Amersfoort gezeten, waarna hij alsnog werd overgebracht naar een gevangenis in Bocholt, in Duitsland. Vanzelfsprekend mochten wij hem niet bezoeken, sterker nog, we wisten niet eens waar hij was.

Waar hij voor opgepakt was wisten we trouwens ook niet, al hadden we wel vermoedens. Na anderhalf jaar kwam hij in de zomer van 1943 plotseling weer thuis, precies één dag na mijn 26ste verjaardag. Maar helaas niet voor lange duur. Een week later kwam midden in de nacht een boodschapper met de mededeling: "Hillebrants, u moet onderduiken en wel meteen, anders wordt u morgenvroeg weer opgepakt". Vader ging dadelijk met die geheime boodschapper mee. Mijn zus en ik hebben niet eens afscheid van hem kunnen nemen. In plaats daarvan kwam een totaal ontredderde moeder op

onze slaapkamer, maar vader was al weg. Boos, heel boos waren we op alles en iedereen. Maar ja, het leven gaat verder. Weer hoorden we in lange tijd niets van hem. Tot er op een keer een berichtje binnen kwam, dat hij goed gezond was, bij de verzetsgroep was aangesloten (hoe kon hij ook anders?) en koeiersdiensten verrichtte.

En nu dan eind april 1945 kwam hij na veel omzwervingen zomaar vanuit de Noordoostpolder aangefietst, met op zijn hoofd een mal paars verschoten alpinopetje. Niet zo'n mooi Frans baretachtig model, nee zo'n vormloos dopje. In plaats dat mijn moeder blij was haar man in levende lijve weer terug te zien riep ze verontwaardigd: "Woar heij oe pette? Komt doar an fietsen met een verstellde bokse an en zo'n mal ding op oe kop!"

Wat bleek achteraf? Vader was zijn pet kwijtgeraakt bij één van de vele razzia's die geregeld in de

polder werden gehouden. Deze muts had hij daarna letterlijk op de kop getikt om z'n kale hoofd te beschermen, maar wist moeder veel. Ik heb nog een foto uit die tijd van hem, compleet met muts, samen met z'n "kameraden" aan het werk. Ook bewaar ik zijn valse paspoort en oranjekleurige mouw- armband, "verzetsteken" met ere. Later, toen Prins Bernhard op 5 mei 1945 de acte van de capitulatie ondertekende, stonden wij op de Markt voor het bordes van het Stadhuis. Het Wilhelmus werd gespeeld. Daarbij stond mijn grote, sterke vader te huilen. Dat heeft zo'n grote indruk op mij gemaakt, dat is met geen pen te beschrijven. Des te meer, omdat wij thuis zo opgevoed waren, dat we nooit ergens om mochten huilen. Dat was kinderachtig. Huilde je toch om iets, dan kreeg je harde klappen, met de boodschap "nu heb je wat te schreeuwen!". En nu stond die man daar zo geëmotioneerd, met dat paarse mutsje in zijn grote

handen, dat wij er stil verdrietig bij stonden.

In de daarop volgende jaren kwamen de verhalen bij stukjes en beetjes los. Maar pas in 1975, bij één van zijn ziekenhuisopnames, zag ik per ongeluk met een verbouwde verpleegster een groot zwart kampnummer op zijn onderbuik. Die was in het beruchte kamp Amersfoort met een soort gloeiend hete kachelpook op die plek erin gebrand! Daarover had hij ons nooit verteld. Hij schaamde zich er voor....!

Bertha Stern-Hillebrants

Het is een zonnig Pasen op Nieuweweg 37 1945

Mamma en zus Marga zijn in de keuken bezig met de laatste voorbereidingen voor het middagmaal, pappa en ik zijn in de kamer de tafel aan het dekken. Een gang scheidt de beide vertrekken, met aan de tuinkant een deur met de bovenste helft glas, waar nu een luik voor zit, dat dicht is. Alle vier horen we gerinkel en denken we twee aan twee dat de anderen iets hebben laten vallen. Wanneer we in de gang komen zien we glas liggen. Pappa ziet een gat in het gangluik. Als hij langs de kapstok loopt valt er een kogel uit (die nog in mijn bezit is). Hebben wij even geluk dat we niet net in die gang liepen!

We gaan de maaltijd in de keuken opeten omdat de kamer openstaande deuren heeft aan de zelfde kant als de gangdeur. Maar aan de keuken grenst nog de bijkeuken.

Het schieten wordt erger en na het eten vindt pappa het veiliger om naar de kelder te gaan. Hij haalt

het koffertje met de papieren. Daar zitten we dan, eng maar ook spannend!

Wat we gegeten hebben en hoe het gesmaakt heeft, weet ik niet meer.

We blijven in de kelder en horen dat er geschoten wordt. Pappa gaat van tijd tot tijd polshoogte nemen. Op een gegeven ogenblik ziet mam-ma door het kelderraam de oude dames Smits en Ten Hoopen, onze burens, met een koffertje hun tuin uit komen. Pappa gaat naar hen toe. Mamma ziet pappa met hen praten en naar overbuurman Idzenga gaan. Samen gaan ze naar het huis van de buurdames. De dames komen bij ons in de kelder. Zij vertellen dat er een beginnende brand is. Ze zijn erg ontdaan. Gelukkig dat mamma hen zag lopen. Na verloop van tijd komen pappa en meneer Idzenga in de kelder en vertellen dat ze de beginnende brand hebben kunnen blussen met het zand uit de badkuip (ook wij hebben op zolder een badkuip vol

zand). Meneer Idzenga gaat weer naar zijn eigen huis. De dames blijven bij ons in de kelder.

De avond en nacht komt. Ik vind het niet leuk meer. Slapen lukt niet. Regelmatig gaat pappa even naar boven om te kijken of alles met ons huis in orde is en hoe het buiten is. In de vroege ochtend komt hij blij de keldertrap af met een meneer die een sigaret in zijn hand heeft. Die had hij van een soldaat gekregen. De bevrijders zijn er!! De oorlog is voorbij. Wij kunnen de kelder weer uit en de dames gaan weer naar hun eigen huis.

Hanneke Carmiggelt

Ze zijn er!!

Het was koud, waterkoud, die vroege morgen van maandag 2e paasdag, 2 april 1945. Dat het Pasen was en dat het later op de dag af en toe wat miezerig mot-regende, ging evenals de kou volledig aan ons voorbij.

We verkeerden in een roes, het was allemaal zo indrukwekkend. Vooral voor een jongen van bijna 9 jaar oud en het was zo anders dan daarvóór. “Ze zijn er”, het werd talloze malen herhaald, zo in de trant van, we wisten dat ze eens zouden komen, nu is het eindelijk zover. En zo werd 2 april 1945, althans voor mij, net zo belangrijk als die andere data te weten 10 mei 1940 (inval Duitse leger), 6 juni 1944 (invasie in Normandië) en 17 september 1944 (luchtlandingen bij Oosterbeek/Slag om Arnhem). Al weken voor die gedenkwaardige 2 april was het onrustig in Lochem, er hing iets in de lucht, de Duitse militairen waren nerveus en agressief, “der Feind naht”! Voor ons was “der Feind” dus onze vriend en “der Feind” kon wat ons betreft niet snel genoeg naderen. Er was activiteit in de lucht van geallieerde vliegtuigen, burgers begonnen te hamsteren en hun kelders “bewoonbaar” te maken. En er waren geruchten, vele geruchten. Zo vertelde een vrouw bij ons in de buurt dat we bevrijd zouden worden door elitetroepen, dat waren volgens haar allemaal jongens van “goeden huize”. Hoe dan ook, de week voor Pasen kwam er een soort exodus van Duitse troepen op gang. Eerst in kleine aantallen, later in lange rijen, trok men langs de Barchemseweg, waar ik toen woonde, richting Nieuwstad en zo verder naar Ampsen over de brug van het Twentekanaal. Het was een armzalig bij elkaar geraapt zootje, bestaande uit allerlei gestolen burgervoertuigen (personenauto’s, vrachtwagens, boerenkarren inclusief paarden, kinderwagens, kruiwagens et cetera) en slecht onderhouden halfgammele militaire voertuigen. Vele soldaten moesten lopen en

waren gekleed in versleten vieze uniformen. Het zag er heel anders uit dan op de vroege morgen van 10 mei 1940 toen het glorieuze Duitse leger over de Nieuwstad en de Zutphenseweg in de richting van Zutphen trok.

Mijn vader riep, in een overmoedige stemming, naar deze voortstropkelende colonne: “Siet Ihr das geheime Waffen!” zo verwijzend naar de Duitse propaganda die, om de moed erin te houden, sprak van een geheim wapen dat het tij nog wel zou keren. Een cynische grijns van een soldaat was het antwoord, velen geloofden er zelf ook al niet meer in.

Allengs droogde de stroom op tot er in de loop van vrijdag (30 maart) zo goed als niets meer te zien was; er kwam een doodse stilte voor in de plaats, slechts af en toe onderbroken door overvliegende vliegtuigen.

Wij waren een soort niemandsland geworden. Samen met een bevriende familie uit de buurt kropen mijn ouders en ik, totaal negen mensen, uit voorzorg maar de kelder in, onder ons huis. Je weet maar nooit! Die kelder was overigens redelijk comfortabel ingericht met dik stro op de plaatsen waar geslapen werd; er was bovendien een uitgang naar buiten wat, zo dachten wij, praktisch zou zijn in geval het huis onverhoopt zou instorten bij een voltreffer.

De avond kwam, de nacht kwam en het was vooral doodstil, de stilte voor de storm. De volgende dag, zaterdag 31 maart idem dito. We slopen onze kelder uit en keken wat rond in de achtertuin, burgers mochten namelijk niet meer op straat, op straffe van te worden doodgeschoten, zo hadden “de moffen” ons verteld. Zo was dat toen! Het enige dat we hoorden was het gezang van vogels (voorjaar).

Plotseling werd de stilte verstoord door het knetterende geluid van een motorfiets, het bleek een Duitse motorordonnans die zijn voertuig parkeerde op de oprit

naast ons huis en de stille Barchemseweg richting Barchem aftuurde met zijn verrekijker. Na ongeveer vijf minuten verdween hij weer, richting Nieuwstad, met de voor ons zeer verheugende mededeling: “Innerhalb zwei Tage sind die Tommies hier”. Hij was de allerlaatste Duitser in uniform die we zagen.

Die zaterdagavond, plotseling de allereerste geluiden van fluitende granaten, de geallieerde artillerie begon vanaf Ruurlo/Barchem de Duitsers ten noorden van het Twentekanaal te beschieten en schoten dus over Lochem heen. Het was een angstaanjagend geluid, dat in de loop van de volgende dag en nacht (zondag 1 april) nog flink zou toenemen. Er tussendoor klonken ook nog de doffe dreunen van de explosies ten gevolge van het opblazen van de bruggen over het Twentekanaal en het elektriciteitshuisje achter de toenmalige Nij-verheidsschool op de Nieuwstad. Af en toe waren er pauzes waarin we het geluid van lichte verken-ningsvliegtuigjes hoorden. Zodra het geluid van de vliegtuigjes verdween, begon het schieten weer. Dit ging zo door op zondag en zondagnacht (1 april). We begonnen er al bijna aan te wennen in onze door een klein petroleumlampje spookachtig verlichte kelder.

Op maandagmorgen (2 april) zo rond vier uur, half vijf hield het schieten voor de zoveelste keer op en viel weer die doodse lugubere stilte in. Maar nu was het anders, want het bleef stil.

Na ongeveer een half uur tot een uur waren daar plotseling die voetstappen van één enkele persoon. We hoorden het knarsen in het grind rondom ons huis. We bleven doodstil en angstig tegen elkaar aanzitten en hielden de adem in toen het geluid van die voetstappen ophield vóór onze kelderingang. Het konden ook de Duitsers zijn die terugkwamen; wisten wij veel. Toen, na enige seconden die voor ons uren leken, die ene verlos-

sende zin die ik mijn leven lang nooit meer zal vergeten: "HELLO ARE YOU ALLRIGHT"? Huilend vloog mijn moeder de trappen naar boven op, onmiddellijk gevolgd door mij. Vóór ons stond een Engelse soldaat, met een gedeeltelijk zwart gemaakt gezicht, geweer in de aanslag, ons angstig aan te staren. Hij stamelde nog zoiets als "are there any Germans around", voordat mijn moeder hem in de armen vloog, het geweer kletterde op de grond, we waren vrij, echt bevrijd!

Het was gewoon alsof ik droomde. Zijn maat voegde zich bij hem en mijn vader vroeg, na hem verzekerd te hebben dat er geen Duitsers in de kelder zaten, wat we voor ze konden doen. Ze hadden dorst en wilden water. Nooit zal ik vergeten dat toen mijn moeder hem het glas aanreikte, hij dit teruggaf met het verzoek eerst zelf een slok te nemen, (you drink first) kennelijk bang dat het water vergiftigd of besmet zou zijn. Even later was daar het geluid van rupsbanden op straat voor ons huis, het waren een paar zogenaamde Bren carriers, lichtgepantserde lage verkenningsvoertuigen, van boven open. Mijn vader tilde mij op en naar beneden kijkend in het don-

kere binnenste zag ik een aantal kleine dashboardlampjes. In een roes riep ik de enige Engelse zin die ik kende en van mijn vader al maanden daarvóór had geleerd: "Have you chocolate for me"! Uit het donker verscheen een hand met daarin een reep chocolade, een al jaren onbekende lekkernij; ik kon de bevrijding nu dus ook echt proeven. Dezelfde hand werd vervolgens op mijn hoofd gelegd en een stem vanuit het donker zei: "YOU ARE A FREE BOY NOW!" De Engelsen trokken verder, de Canadezen kwamen er direct achteraan en "nestelden" zich onder meer in het voormalige hotel Schoonoord bij ons in de straat. Voor ons kinderen maakte dat geen enkel verschil, het waren allemaal "Tommies" en we vonden het prachtig. Maar voor ons was de oorlog nog niet helemaal voorbij, al dachten wij van wel.

Plotseling vielen er overal Duitse granaten in onze buurt, onder andere één op het oude kerkhof, één die het dak van onze burens ruïneerde en één die op een in de tuin van boven genoemd hotel geparkeerde jeep insloeg, net toen wij daar toevallig rondneusden. Wat ik mij er nog van herinner is, dat ik het "gefluit" van "incoming" granaten

hoorde, dat twee sterke Canadese soldatenarmen mij oppakten en de hotelingang in sleurden waar wij prompt over andere vluchtende lichamen heen vielen. Vervolgens een enorme knal, veel stof en na enige tijd het gekreun van een gewonde soldaat die dezelfde ingang werd binnengedragen op een brancard, het bloed gutste uit zijn buik.

Dit is dus oorlog dacht ik, zo jong als ik was.

Vijftig jaar later in het voorjaar van 1995, zit ik met mijn vriend (ex-korporaal) Joe Thomas van het Somerset Light Infantry Regiment, toen 70 en nu inmiddels 80 jaar oud, op het terras van restaurant Mondani aan de Graaf Ottoweg een kop thee te drinken. Wij praten over "toen", lang geleden, Hij, een angstige Engelse korporaal van 20 jaar ergens in de Hoge Enk; ik, een angstig Nederlands jongetje van negen jaar een eindje verderop in een kelder. Wij hebben het beiden overleefd. Ik wijs naar de Graaf Ottoweg vóór ons en zeg: "50 jaar geleden zijn jullie hier langsgetrokken". Hij kijkt mij wat geamuseerd aan en antwoordt grinnikend: "They did not serve tea then, Robert"!

Er rolt een traan langs mijn wang.

Het laatste halfjaar voor de bevrijding

Vanaf najaar 1944 van de 2e wereldoorlog moesten de mannen van 16 t/m 60 jaar voor de organisatie Todt van de Duitsers werken, alleen diegene die voor de samenleving werkte of op zijn werk onmisbaar was, kreeg vrijstelling. Iedereen probeerde natuurlijk om hier onderuit te komen (wat logisch was). Als 16 jarige kon ik er niet onderheen komen, dus moest ik ook voor de Duitsers werken.

Zo hebben wij in de omgeving van Lochem langs de wegen buiten de bebouwde kom éénmansgaten en de zogenaamde autoboxen gegraven. (Ter bescherming tegen luchtaanvallen door de jachtvliegtuigen.)

Daarna gingen we op de fiets naar de omgeving van Leesten waar we Land van Lochem 2005 nr. 1

met mensen uit andere plaatsen tankvallen moesten graven dwars door het landschap (die moesten de tankvoertuigen van de geallieerden tegenhouden).

De werkzaamheden werden onder toezicht van een Duitser van de Todt verricht. Er waren verschillende groepen van +/- 20 mannen onder leiding van een Todt Duitser. De groep waar ik bij was moest in februari-maart 1945 aan het eind van de Dr. Ten Broekel Huininkweg in de landerijen een loopgraaf met daarin een mitrailleursnest graven. Ditzelfde hebben we ook gegraven aan de Zwiapseweg in het stuk land tegenover waar het gedenkteken staat ter nagedachtenis aan onze bevrijders. Dick Brew, één van onze bevrijders, heeft aan

deze loopgraaf zijn leven te danken, hij is er tijdens de gevechten die daar zijn geweest in gedoken.

En nu de laatste en spannendste werkdag voor de Duitsers. Zaterdagmorgen 31 maart 1945 om 7.00 uur liep ik met andere mannen uit onze straat naar de markt (het verzamelpunt). Onderweg naar de markt konden we merken dat er toch iets aan de hand was, want er waren toen al Engelse jachtvliegtuigen in de lucht en een buurman hadden ze 's nachts opgehaald. Hij had aan de spoorlijn gewerkt, want de spoorlijn hadden ze vrijdags gebombardeerd, die moest weer recht gelegd worden (dit was voorbij de Armhoede, richting Markelo, gebeurd). Er stond bij het station een Rode-
15

Kruistrein, deze moest nog richting Duitsland. Eenmaal op de markt aangekomen kwamen de Duitsers uit het gemeentehuis zenuwachtig en schreeuwen van dekking zoeken, wijzend op de vliegtuigen. Nadat we de persoonsbewijzen hadden ingeleverd (dit gebeurde elke morgen) gingen we lopend niet richting Zwiepseweg, maar naar het station, daar voegde zich nog een Duitse spoorwegbeambte bij ons en toen ging het langs de spoorlijn richting Markelo. Daar aangekomen moesten we de rails recht leggen en gaten vullen zodat de trein weer kon rijden.

Verschillende keren voerden de jachtvliegtuigen een schijnaanval uit, maar voordat ze op ons aankwamen gingen we op de loop, een veilig heenkomen zoeken over de kanaaldijk aan de kant van het kanaal. Daar wachtten we totdat de kust weer veilig was en als we dan niet snel genoeg voor de dag kwamen, kwam de spoorwegbeambte ons weer halen, al schietend met zijn revolver. Midden op de middag waren we klaar en mochten toen op onszelf naar huis, maar omdat we het langs de spoorlijn niet zo veilig vonden, gingen wij (Bert Onwijs en ik) via de Stokkumer brug, Goorseweg richting Lochem. Op de Goorseweg keken we onze ogen uit, er waren allemaal Duitse militairen met paard en wagen, handkarretjes, alles wat rijden kon hadden ze bij zich. Inmiddels waren we kort vlak voor de Nettelhorsterweg genaderd, daar stond een pantserwagen op de weg, maar die werd door een jachtvliegtuig in de gaten gehouden, wij vonden het toch verstandiger om via een boerderij naar de Nettelhorsterweg te gaan en dan weer de Goorseweg de weg te vervolgen. (Bij de boerderij hoorden we dat de Engelsen al in Barchem waren geweest, want er was bij die boerderij een Duitse militair geweest die gewond was geraakt door een gevecht met de Engelsen.)

Toen we in Lochem aankwamen stond er op de Graaf Ottoweg hoek Prins Bernhardweg 2 Duitse militairen die ons gevangen namen en opsloten in de Ford garage waar

nu Albert Heyn staat. Die Duitse militairen waren twee Todt mensen die hun gele uniform omgewisseld hadden in militaire uniformen. Wat wij niet wisten was dat men in Lochem om twee uur 's middags niet meer naar buiten mocht komen. De Duitsers wisten dat wij nog van het spoor moesten komen, dus een makkelijke prooi om ons te pakken te krijgen. Na een poos, toen ze een ploegje bij elkaar hadden moesten we te voet met hen mee. Hier nog enkele namen van de ploeg die ik nog weet: R. Timmerije, G. Hofmeijer, Han Fokkink, Jan Draafsel, Bertie Onijs en er waren nog enkelen. We gingen richting Larenseweg, maar ter hoogte van het sportterrein ging het al mis, vliegtuigen waren boven de brug en Exelse Tol aan het duiken en schieten.

Eenmaal kwamen ze op ons aan en moesten we aan de kant van de weg dekking zoeken. Gelukkig ging alles goed en het werd weer rustig zodat we onze weg weer konden vervolgen. We probeerden natuurlijk om ergens te vluchten en probeerden dit door onder de Berkelbrug te komen, dit werd ons door een Duitser verhindert.

Bij de kanaalbrug aangekomen stonden Duitse militairen op de brug en zelfs boven op de boog te kijken met een verrekijker. We werden aangehouden en mochten niet over de brug, onze Duitse begeleiders gingen met hen aan de praat en we mochten toen toch onze weg vervolgen. Wat gebeuren ging wisten we niet.

Bij de kruising Exelse Tol stond voor het café van Holtslag een benzinetankwagen te branden doordat het door de vliegtuigen in de brand was geschoten. Het café brandde aan de voorkant en Holtslag stond op een bordes met een emmer water te blussen. Het heeft niet mogen baten want het café is afgebrand en na de oorlog niet weer opgebouwd. (Het café heeft gestaan waar nu bij de kruising het woonhuis staat.)

Het was inmiddels ongeveer vijf uur à half zes geworden, onderweg naar Laren stond nog een auto te branden in een zogenaamde

autobox, die we nog zelf hadden gegraven.

Een paar km voor Laren kwam uit de richting Laren ene Roelofsen, die was van de verkeerde kant en ging met de Duitser praten. Waar ze het over hadden konden we niet volgen. Toen dat gesprek afgelopen was kwam hij achteraan bij ons lopen en vertelde ons dat in Laren alle Todt mensen uit de omliggende plaatsen daar bij elkaar kwamen en dat achter Laren vrachtwagens klaar stonden om ons mee te nemen naar Deventer, daar zouden we voor hen graafwerk ter verdediging maken en dat we als we konden vluchten dit maar zouden moeten doen. In Laren aangekomen vluchtten we achter de hervormde kerk, maar dit werd verhindert door de Duitser. We werden onder de poort van de zuivelfabriek gezet, want het was niet veilig. Vliegtuigen vlogen laag over Laren en ze waren ook weer ergens op aan het schieten. Het wemelde van de Duitse militairen en ze schoten met een geweer op de vliegtuigen, wat natuurlijk geen zin had.

Op een gegeven moment kwam er een ontzettend geknal richting Deventerweg, waar de vliegtuigen munitievrachtwagens in brand hadden geschoten. Het werd rustig, de vliegtuigen vlogen weg en de Duitsers gingen richting Deventerweg om te redden wat er te redden viel. Dit was het moment dat we (Bertie Onijs, Han Fokkink, een evacuë van wie ik de naam niet meer weet, maar bij Timmerije in de Molenstraat was, en ikzelf) gingen vluchten.

We gingen eerst achter de woningen aan de Holterweg langs, daarna zijn we door de weilanden heen naar de Verwoldseweg gegaan. Doorgelopen tot aan de Dijkmansweg, deze weg in (was toen nog zandweg) en vervolgens de Aardappeldijk een eindje voor de klinkerweg (Oude Lochemseweg). Hier hadden ze een rij dennen dwars op de zandweg gezet, eerst een rij aan de ene kant, en een paar meter verder aan de andere kant. Zodoende kon je niet zien wat er gebeurde, maar de Duitsers kon-

den er wel slalomend doorheen komen. Dit was spergebied en mocht niet betreden worden (zie schets). Wat hier gebeurde wisten we niet en we zijn er toen doorheengegaan.

Bij de klinkerweg aangekomen stond er links een barak waar een schildwacht bij stond, gelukkig heeft hij ons niet gezien. Het was trouwens al schemerig. Doorlopend waren er rechts twee startbanen voor de V1 en links van de klinkerweg tussen de twee rijen bomen, die inmiddels door twee rijen jonge bomen zijn vervangen, stonden de V1's gecamoufleerd opgesteld.

Doorlopend richting kasteel Ampsen stonden voor de doorkijk weer twee rijen dennen, via het paadje voorlangs het kasteel kwamen we bij het gemeentehuis van Laren op de weg. Hier tegenover in de bocht heeft een boerderij gestaan die met de bevrijding in brand is geschoten en nooit meer opgebouwd is. We gingen nu richting Kanaalbrug, we hadden afgesproken dat we als we niet meer over de brug konden komen, langs het kanaal zouden

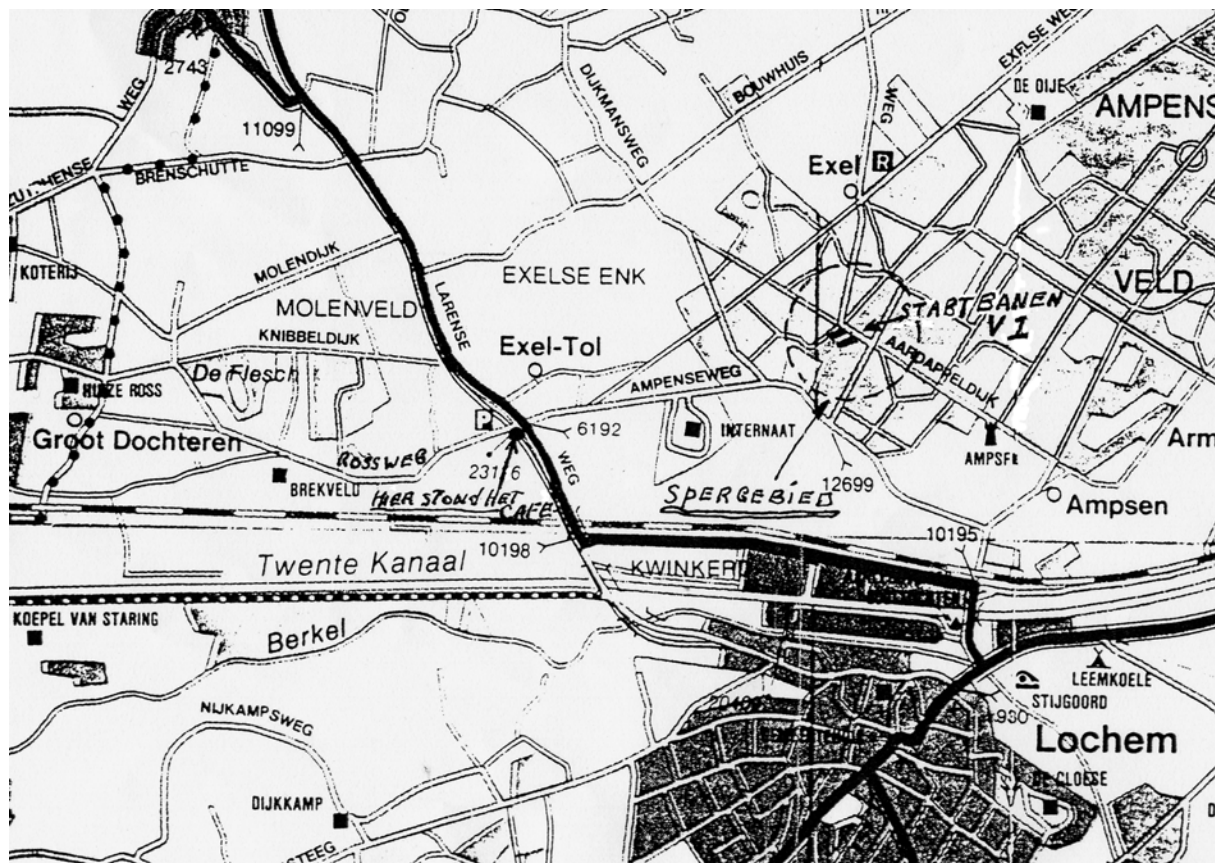
lopen en ter hoogte van de Haalmanweg over het kanaal zouden zwemmen, maar gelukkig dat hoefde niet. We liepen aan de kant over de brug; aan de andere kant van de brug stond wel een groepje Duitse militairen, maar ze zeiden niets. Direct over de brug gingen we rechts af het Kerkdieksken over (dat er nu niet meer is).

Ze hadden in het Kerkdieksken loopgraven gegraven en er stond een mitrailleur in waar we overheen moesten springen. Een van ons vieren, de evacu , ging over de sluizen van de Berkel naar huis (Molenstraat). Met ons drieën liepen we langs het kanaal tot aan de Haalmansweg (toen nog een zandpad) naar de Larenseweg. Han Fokink ging over de Berkelbrug links af via een pad naar Tuindorp want daar woonde hij. Met ons tweeën, Bertie Onijs en ik, liepen we door naar de Larenseweg maar we hoorden militairen op de weg lopen en hebben toen een poosje aan de kant van de Haalmansweg tegen een beukenheg gestaan (deze grensde aan de tuin van de

fam. Breteler, wat nu tankstation Brand Oil is). Toen volgens ons de weg veilig was, gingen we de Laren-seweg over naar de Koedijk, maar toen we midden op de weg waren hoorden we ineens "Halt". Kwamen er drie militairen aan, het geweer met de bajonet op ons gericht. Het kostte ons enige moeite om hen te overtuigen dat we werkzaamheden aan het spoor hadden verricht voor de Rode-Kruistrein die aan het station stond. Uiteindelijk mochten we onze weg vervolgen en gingen de Koedijk op, dwars door de weilanden van het molengrond.

Hier ging ieder van ons naar huis. Bertie Onijs naar de Poorters Janlaan en ik richting Albert Hahnweg. We waren toen ongeveer half tien 's avonds thuis. De in Laren achtergebleven mannen zijn ook weggekomen, maar bij de boeren in de buurt. Zondags zijn nog enkele mensen thuis gekomen, maar het merendeel een week na de bevrijding.

Johan van Zuilekom

Kaartje van Lochem ten tijde van de tweede Wereldoorlog, met "spergebied" en recht boven Lochem een V1 lanceerbaan.

Frambozen

De heer en mevrouw Van de Riet, mijn oom en tante, verkochten in 1941 Hotel Stad Lochem omdat ze anders de bezetters onderdak moesten verlenen. Ze gingen wonen op "het Klaphekje" in Berkeloord. Ook dát huis werd gevorderd door de bezetters en ze verhuisden halsoverkop naar Zwiepseweg 94. Heel wat huizen in Berkeloord

hebben te lijden gehad van de gevechten in de Enk of zijn zelfs afgebrand, mede doordat ze meestal een rieten dak hadden. Wonder boven wonder bleef het Klaphekje gespaard.

Met de bevrijding namen de geallieerden tijdelijk bezit van het huis. Wij gingen er als kinderen regelmatig heen. In de grote moestuin plukten we de vruchten en ruilden

die tegen suiker en chocolade.

Op een gegeven ogenblik plukten we frambozen en iemand van ons wees de militairen erop dat er wel eens een wormpje in kon zitten. Een grote neger keek in de framboos en helaas... er zat een wormpje in. Afgelopen was het met het ruilen.

Hanneke Carmiggelt

Boerderij "Klein-Veldkamp" B 34 te Laren (Gld)

Ik ben geboren 8 februari 1934 op Klein Veldkamp te Laren (Gld). Hier volgt mijn eigen verhaal van de bevindingen bij de Bevrijding in het voorjaar van 1945.

Goede Vrijdag 1945. Datum 30 maart

Het was een mooie voorjaarsdag. Veel vliegtuigen in de lucht, het is erg onrustig, men praat met elkaar, is de bevrijding in aantocht?

's Middags is er bij Hilbert in de weide, welke is omzoomd met houtsingels, een voetbalwedstrijd van twee elftallen, bestaande uit onderduikers en piloten. Wij als jongens er naar toe. Bij thuiskomst was Meester Plomp en zijn vrouw bij mijn vader en moeder op visite. Meester Plomp had het met mijn Vader over de Oorlog en Bevrijding, ze kwamen tot de gedachten dat op een morgen de Engelsen voor de deur zouden staan, zo werd er gepraat die middag. Dat de bevrijding veel ingrijpender zou zijn, konden we allemaal niet bevroeden.

Zaterdag 31 maart

's Morgens eerst wat betrokken weer, maar tegen de middag komt de zon en met apart veel vliegtuigen in de lucht, men praat er is toch wat te doen wat de bevrijding betreft, ook op de weg veel Duitsers met voertuigen en materieel richting Holten, de glorie is er wel af. De vliegtuigen vertragen de terugtrekkende Duitsers, overal

staan ze onder dichte bomen. In de namiddag krijgen de Engelse vliegers een munitiewagen te pakken bij Willem Lensink. Het is een apart schouwspel, nooit zoiets meegemaakt. Het huis van Lensink verbrandt voor het grootste gedeelte en de munitie doet de rest. Vanaf nu ligt het burgerleven ongeveer stil. In de avond komen er zomaar gravers uit Ellecom, deze mensen werkten bij de T.O.D. (de Organisation Todt) in hun woonplaats, maar zijn in de namiddag over de IJsselbrug bij Zutphen de Achterhoek in gedreven naar Laren en omgeving. De T.O.D. commandeert onderdak bij elke boerderij ± acht personen; die moeten te eten hebben en een plek om te slapen. Daar wordt door de bewoners in het gebied goed voor gezorgd. De leiding deelt mee dat ze de andere morgen om zeven uur klaar moeten staan want er moet richting het Kanaal gegraven worden. Wat een toestand, bericht verzenden naar hun vrouwen en/of familie was niet mogelijk.

1 April. Eerste Paasdag

Vanmorgen om zeven uur zijn de gravers vertrokken richting Lochem; ze komen in de namiddag weer terug, zeer ontdaan: ze waren beschoten van over het kanaal. De T.O.D. had de benen genomen richting Duitsland, de gravers waren vrij. De andere morgen zijn ze vertrokken richting Gorssel en met de boot over de IJssel. Niet alle

gravers zijn toen vertrokken, een aantal is nog wat dagen gebleven. Overdag veel terugtrekkende Duitsers, steeds vliegtuigen in de lucht om te verkennen en te vertragen wat het Duitse verkeer betreft. In de avond komt er een groep jonge Duitsers met een aantal kanonnen. Eten hebben ze bij zich, maar dat moet wel door de vrouwen gekookt worden. Ze zeggen dat er niet geschoten zal worden omdat ze rust achter zijn, ze houden zich aan hun woord. Ondertussen veel verkeer van terugtrekkende troepen door de Veltkampersteeg; ze gaan niet door Laren omdat Lensink nog brandt.

2 April. Tweede Paasdag

De soldaten met hun kanonnen zijn gelukkig weer vertrokken. Ze vertellen ons dat we nog wel eens kanonvuur van over het kanaal kunnen krijgen, ondertussen zijn enkele boerderijen zoals de Veldbakker, maar ook huizen in het dorp, volgepakt met munitie, waar loopt dat op uit. Overdag weer vliegtuigen in de lucht, van een normaal leven is geen sprake meer, veel beschietingen op de wegen. 's Avonds komen uit de buurt onderduikers, en ook Evert Kok, om te kaarten. Evert vertelt dat de Engelsen bij Eibergen zijn en richting Lochem komen, we kunnen het haast niet geloven. Wel veel explosies, dat zullen wel bruggen en munitieopslagplaatsen zijn. Om half elf verlaten de onder-

duikers na het kaarten ons huis. Er is een vreemd geluid in de lucht dat we niet kennen, het volgende moment vallen er granaten vlak bij onze tuin op de kamp, maar ook op afstand en bij de Veldbakker. Allemaal halsoverkop naar de kelder, van Dongeren en vader en moeder hadden de kelder ingericht omdat we een gewelfde kelder hadden, ook betrekkelijk veilig, ook voor een W.C. was gezorgd, een melkbus. De eerste nacht in de kelder, van slapen kwam niet veel, toch in het laatst zakte je weg, met de regelmaat vallen er granaten, begint het nu pas kritiek te worden, we weten het niet.

Dinsdag 3 april

Vannacht zijn de onderduikers Jan van de Veldbakker en Henk gekomen en vragen of dat goed is, de Veldbakkers zelf zijn naar Mensink gevlucht met paard en wagen en wat ze mee konden krijgen op de wagen en koeien er achteraan.

Gerrit van de Slootsmid is ook bij ons gekomen, zijn vader en moeder en de anderen hebben het huis verlaten en zijn naar Vreeman gegaan. Het wordt steeds rumoeriger, veel Duitsers aan de deur om eten, wat onder dwang ook wordt meegegeven, naar hun zeggen voor gewonden. Ook veel vliegtuigen in de lucht, een grote koppel koeien wordt voortgedreven richting Holten door de Duitsers. Moeder Hanna wil graag, omdat het hier zo kort bij het dorp en kanaal is, naar Schoonhagen naar haar zuster, maar vader is daar niet voor om reden: direct komen we zo in de veecolonne terecht, waar blijf je dan. In de morgen ineens zware ontploffingen, vanuit de kelder waar we allen in zitten, wordt meteen gedacht aan de Veldbakker, de munitie is tot ontploffing gebracht en de Pastorie in Laren ondergaat het zelfde lot, de Kerk wordt daarbij zwaar beschadigd. De onderduikers Jan en Henk zijn des donders, maar vader Hendrik wil hun bepraten, maar ze gaan toch onder beschietingen wel kijken wat er precies is gebeurd en komen na enkele uren terug. Ondertussen trekken Duitsers met voertuigen terug, maar op dezelfde momenten

komen Duitsers om eten en vertellen dat een Engelse tank en nog één over de Dochterse brug is geweest, één bij de school door hen kapot geschoten, de bemanning met één tank weer terug over het kanaal. Het blijft een roerige dag; de nacht die volgt wordt er van over het kanaal met kanonnen in onze richting geschoten en in de buurt, dit is ontstaan door de kanonnen van de Duitsers die bij ons op de kamp stonden en zijn waargenomen door de kleine vliegtuigen (verkenner) van de Engelsen.

De andere morgen na een zeer angstige nacht, gaan de eerste mannen naar boven; ze komen terug en vertellen dat alle koeien en jongvee nog springlevend zijn en ook de honden Juno en Tinka, dat valt ons allemaal erg mee, dan moet er ook gemolken worden, vader en Teunis doen dat, ondertussen wordt het licht.

Dan is het woensdag 4 april

Na een angstige nacht is het in één keer rustig, allemaal de kelder uit, maar wat een schade aan de boerderij, in de grote keuken ligt de schoorsteen vanaf het dak, de kachel op de kop, alle ramen kapot en de mannen zeggen: wat hebben we geluk gehad want er is geen brand uitgebroken, de koeien en de honden zijn gespaard. Wat te doen; het is in onze omgeving rustig, op afstand wordt nog wel geschoten. Van Dongeren stelt voor om wat op te ruimen, zij hebben van hun boekhandel karton meegebracht dat is voor het dichtspijkeren van de gebroken ruiten.

De woensdagmiddag is een prachtmiddag, Arie van Nieteman, een onderduiker, van beroep bakker, zegt: ik ga wat brood bakken. Welke middelen hij daar voor had weet ik niet meer, maar het kwam wel klaar. Wat een middag; allen om de tafel, twee gezinnen met erbij onderduikers Het huis is wat gerepareerd; wat nu verder. Tegen de avond wordt er weer geschoten richting van of over het kanaal en ook uit de richting Almen; het is met de rust gebeurd, maar weer allen de kelder in. Als het donker wordt, komen er Duitsers bij de boerderij, deze verplaatsen zich

altijd in de buurt, ze hebben mitrailleurs bij zich, schieten even en weg zijn ze weer. Maar wat horen we daar tussendoor, het zijn tanks op afstand, ze naderen zeer langzaam van richting Almen naar hier. Deze schieten met regelmaat op de Duitsers die zich altijd verplaatsen, bij dat schieten komt kruitdamp vrij en in de kelder, wat zeer benauwd is, maar we mogen zo min mogelijk hoesten. Dit gaat zo uren door, tot in de morgenuren, de Duitsers willen dan naar binnen maar wij doen de deur niet los. Het schieten over en weer ligt een hele tijd stil.

De dag 5 april doet zijn intrede

Het wordt lichter, dat kunnen wij zien door het kelderraam om ± zes uur. We zijn allen nog in de kelder; vertrouwen het geheel niet. Dan weer soldaten om de boerderij, wie toen sprak van de mannen weet ik niet meer, maar één zei: dat zijn vast Engelsen. Allen stormden de trap op naar boven, we deden de zijdeur open en riepen: Engelsen, heel andere pakken en andere helmen dan we gewend waren. Als antwoord kregen we dat ze Canadezen waren, wat een blijdschap, als kleine jongen had ik nog nooit zulke blijde mensen gezien. Ze willen op onze boerderij blijven, een gedeelte wil slapen, het zijn ongeveer twaalf soldaten. Door Teunis wordt stro naar beneden gegooid, ook om de keukentafel zit een groep, ze delen sterke drank uit hun veldflessen. Moeder zit er ook tussen en zegt tegen één van de soldaten: ie bunt nat, hij zegt: ja, kanal. Toos is met de soldaten aan de praat in het Frans want het zijn allemaal Frans Canadezen. Vader is op de deel met een soldaat in het Frans aan de praat, wel wat gebrekig maar ze kunnen elkaar redelijk goed begrijpen. Hun gesprek op de deel vordert en de Canadees vraagt, zijn er nog Duitsers, vader zegt dat hij dat niet weet maar vertelt wel van de afgelopen nacht, dat beaamt hij en zegt dat hij daarbij aanwezig was geweest.

In deze ochtendschemer, wat de voorbode was van een mooie voorjaarsdag, kwamen op dat moment een aantal gewapende Duitsers

achter de roggeberg vandaan. De Canadees waar vader mee sprak riep: Hensup, maar dat deden ze niet, ze schoten direct en de Canadees viel direct neer. Wat een schrik, vader heeft geluk gehad, hij is niet geraakt en kwam in het voorhuis en riep: allemaal de kelder in, het is helemaal fout. Ondertussen dat de Duitsers begonnen te schieten kwamen een groep buurlui richting onze boerderij. De Canadezen waren bij hen geweest, maar verder getrokken met als eindpunt Klein-Veldkamp. Men was blij en zong, maar toen de Duitsers begonnen te schieten en de Canadezen, kwam een gedeelte van de buurlui bij ons in de kelder, maar ook een gedeelte kwam bij de Duitsers terecht achter de roggeberg, paniek verschrikkelijk, ook enkele gingen de achterdeur van de boerderij binnen waar toen heftig werd geschoten. Door de Duitsers is met een Panzerfaust (Panzerfaust) boven achter in de boerderij geschoten, na een klein tijdje brandde de boerderij. In de kelder, welke propvol zat, werd op een bepaald moment gezegd: de loze brandt. We zouden allemaal maar rustig naar boven komen, maar met het naar boven gaan, zag je de boerderij branden door het kleine zijraam. In de keuken zat een gewonde Canadees en in de gang werd je langs een schietende mitrailleur geduwd. Er werd haast niet gesproken, de onderduikers Jan en Henk pakten je aan de gang door naar buiten de voordeur uit. En toen maar kruipen naar de bergen van Groot-Veldkamp, daar even geweest. Vader, moeder, Gerrit en ik waren bij elkaar, we waren hier betrekkelijk veilig, nog steeds kwamen er mensen uit onze boerderij via de voordeur. Mientje van Dongeren gaf het op. Vader zei: dat gaat niet goed, ondertussen waren Jan en Henk ook bij ons; vader vroeg hun om Mientje op te halen, dat hebben ze gedaan dat was een heel gevaarlijke omstandigheid, want je moest een open plek over. Ook wij, achter de berg, konden onder aan de enk achter de bomen, dat is op ± 250 meter afstand, de Duitsers zien schieten in de richting van onze boerderij.

Daarna verder terugtrekken met enkele Canadezen en buurtgenoten bij Groot-Veldkamp, daar was een gewonde Canadees die maar wees naar de grond, de meest veilige plek bedoelde hij. Toen naar de schuilkelder gekropen, ook helemaal vol, maar verder richting Nieteman al kruipend naar binnen. Daar hadden ze de koeien net naar buiten gedaan. Allemaal in de koe stal tussen de muren, daar waren ook enkele Canadezen die van de zolder de Duitsers onder vuur hielden. De onderduikers wilden helpen verdedigen maar daar werd een stokje voor gestoken, dat heeft zo enkele uren geduurd, de Duitsers bleven achter de bomen aan de Enk in onze richting schieten maar bleven wel op afstand.

Op een bepaald moment om $\pm$ half elf breekt er paniek uit, men denkt dat de Duitsers zullen terugkomen, want men telt de Canadese soldaten, dat is gering van aantal. Enkele vluchten naar buiten en worden beschoten door Canadees vuur vanaf de Slootsmid, dus door eigen vuur. Tante Hanna en Toosje van Groot-Veldkamp zijn daar ook bij die vluchten. Direct grijpt de officier in, tenminste hij heeft enkele blokjes op zijn jas, en werkt ons allen bij Nieteman de kelder in en neemt zelf plaats op de trap. De toestand blijft uren zo, er wordt wel wat geschoten maar op afstand, in de kelder wordt weinig gepraat, omdat we moe zijn en angstig dutten we wel eens in. De officier deelt eerst wel snoep uit maar is er een keer door.

Om ruim vier uur auto's om de boerderij van Nieteman. Het gezicht van de officier begint te stralen, daar zijn de kameraden van hem en onze bevrijders. Veel soldaten en materiaal komen tegelijk, zijn we nu echt bevrijd? De taal is gebrekkig maar we begrijpen elkaar toch wel. Ze bedoelen: te veel volk bij elkaar, er moet een groep naar Groot-Veldkamp en zij gaan mee, onder hun geleide vertrekken we, vader en moeder zijn er ook bij. Langzaam lopen we naar buiten, we zijn nog maar net aan de weg en ontdekken in een éénmangat bij de berg, Tante Hanna met Toosje op de arm en met $\pm$ één

meter water er in, ze was daar met Toosje in gesprongen om $\pm$ half elf in de morgen. Ze werd er uit gehaald en zijn naar Groot-Veldkamp gewandeld. Daar aangekomen waren heel veel soldaten en materiaal, ze waren aan het kanonnen plaatsen om de boerderij, ook kregen we te horen dat er nog wel eens granaten van uit Holten terug konden worden geschoten.

Bij Groot-Veldkamp werden de families samengesteld, dus wie bij wie hoorde, dat lukte niet helemaal want in de morgen waren er ook wat naar Tjoonk gevlucht. We kwamen er ook achter dat niet alleen de boerderij verbrand was, maar ook de schuur was in vlammen op gegaan, zover we na konden gaan vanaf Groot-Veldkamp. Wat een ramp, men praatte er met elkaar over.

We hebben uit onze boerderij niets mee kunnen nemen, ik meen te weten één tas.

De Canadezen waren nog steeds op onderzoek uit en kwamen er achter dat de bevrijding nog een grotere tol dan de boerderij had opgeëist, namelijk dat Tante Dina van Koeslag op onze boerderij was verbrand en twee van hun kameraden, Canadezen dus.

De avond van de 5de april 1945 was een trieste bedoening

Ondertussen was er een groot aantal soldaten met materiaal aanwezig. Ik zag voor het eerst zwarte en gekleurde jongens, ze waren vriendelijk voor ons. De kok stak zijn branders op olie aan en we kregen te eten, daar was de hele dag nog niet van gekomen. Het was bij Groot-Veldkamp een drukte, de soldaten gingen hun slaapplaats maken, met ons als burgers werd overleg gepleegd waar we die nacht zouden slapen. Kinderen en ouden van dagen in de kelder en verder in de grote keuken op de vloer en slaapkamers. Vanuit Laren kwamen mensen die hun zoon hadden verloren, ook dat er nog bij. Het was de familie Kuiper, bakker uit Zutphen. Gerrit Jan oom en Hanne meuje boden direct aan dat Hendrik en Hanna van Klein-Veldkamp en hun kinderen Toos en Jan op hun boerderij konden

blijven omdat zij geen huis meer hadden.

De Canadezen hadden het kookhok ingericht als commandopost. Later hebben wij daar gewoon tot we naar boerderij Plekkenpol zijn gegaan.

Nu wil ik dit verhaal beëindigen op de avond van 5 April 1945.

's Nachts als een blok geslapen met veel mensen er om heen die veel verdriet hadden en ook nog dagen niet uit de kleren waren geweest. Dat zal veel meer mensen zo over-

komen zijn. Nu is mijn verhaal ten einde.

Opgeschreven, 12 december 2003, te Laren,

Steven Jan Hijink

Mijn bevrijding

Het is Zaterdag voor Pasen 1 April 1945. Ik ben bijna zes en we wonen op K 33, ons laatste onderkomen in Lochem gedurende de oorlog. Het huis ligt aan de rand van Lochem, links van de Barchemseweg en kijkt uit op de Enk. We wonen wegens omstandigheden, alleen voor de duur van de oorlog, in Lochem. Ik zit voor het raam en bekijk een onalledaags tafereel. Duitse soldaten zijn druk in de weer, ze graven.

Zo klein als ik ben, hoor ik de woorden bevrijding, geallieerden, moffen steeds vaker. Er hangt spanning, opwindend in de lucht, geen angst.

Mijn ouders vragen zich af wat er aan de hand is, waarop mijn moeder polshoogte gaat nemen. Een rare gewaarwording, in al die oorlogsjaren is ze nooit een gesprek met Duitsers aangegaan. Het blijkt dat de geallieerden in aantocht zijn en dat er loopgraven gemaakt worden voor ons huis en langs de Enk. Lochem moet tegen de invasie beschermd worden. Wij krijgen het advies het pand te verlaten. Het ligt overduidelijk in de gevarezone. Mijn ouders besluiten naar het hoger gelegen, meer beschutte huize 'de Enk' te gaan, waar we aan het eind van de middag arriveren. We nemen mee wat we dragen kunnen; het hoogst noodzakelijke. Ik heb mijn pop Lotje onder de ene arm geklemd, aan de andere draag ik een koffertje.

Op huize de Enk aangekomen blijken meer families op dezelfde gedachte gekomen te zijn, onder andere de burgemeester van Laren. We worden naar de kelder gedirigeerd waar matrassen zijn klaargelegd. In de kelder voel ik me veilig, mijn familie om me

heen, mijn pop naast me en er zijn gekleurde paaseieren, aan alles is blijkbaar gedacht. Ieder gezin heeft een eigen hoek. Ik herinner me een baby'tje, of het die nacht geboren is, weet ik niet meer.

Uit het bos ontspringen zich plotseling rechts en links van het huis Engelse tanks, de strijd om Lochem is los gebarsten. Bulderende salvo's uit de kanonnen van de tanks ondersteunen de artillerie. Ze spetteren en ratelen over de Enk, een Engelse tank wordt geraakt en vliegt in brand, het is net een film. Het verhaal gaat dat de burgemeester, onverschrokken in de deuropening, gefascineerd naar het vuurgevecht staat te kijken en dat hij met grote moeite en dwang van de Engelse commandant, zich laat overreden daar weg te gaan. De commandant houdt, gedurende de strijd, 'headquarters' in huize de Enk.

Mijn moeders ongerustheid over onze bezittingen en ons huis aan de overkant wint het van de angst voor het oorlogsgeweld. Ze glipt naar boven en wijst de commandant ons huis aan, waar de Duitsers na ons vertrek onmiddellijk in getrokken zijn om zo de tegenstanders vanaf de bovenverdieping te beschieten. Zij vraagt hem ons huis te sparen. Dat blijkt onmogelijk want hij heeft orders Lochem om 12 uur in handen te hebben...Dus geeft hij tegen middernacht opdracht aan de dichtstbijzijnde tank, ons huis, de laatste barrière, onder vuur te nemen. Een kwartier later zijn we bevrijd. Een oorverdovende stilte daalt neer over de Enk.

De volgende morgen hebben we eieren bij het ontbijt, ik zie de gekleurde eierschalen nog voor me. De zon schijnt en iedereen is blij en opgelucht. Na het ontbijt staan

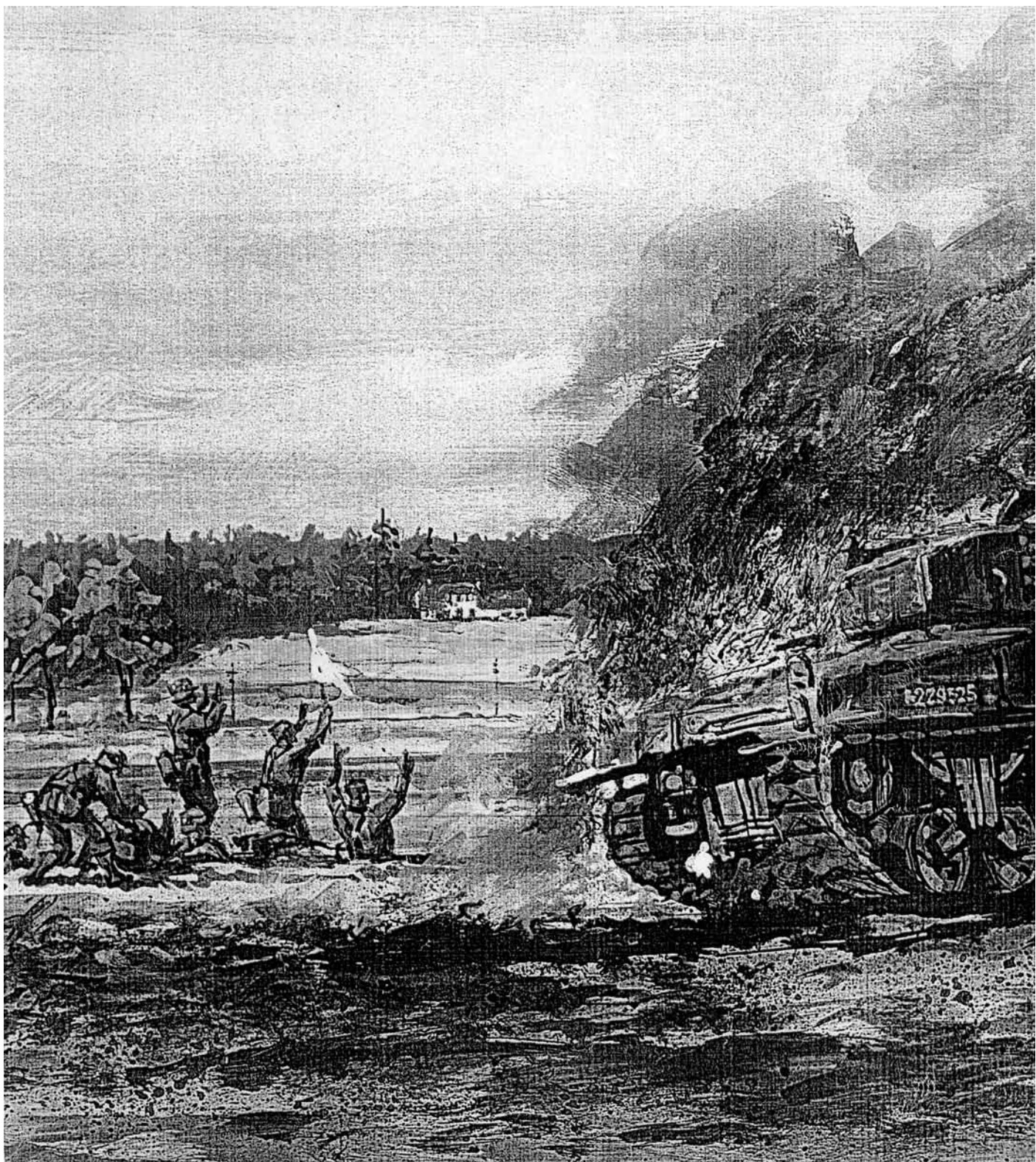
we op de trap van het huis en kijken naar voorbijtrekkende Duitse krijgsgevangenen. Ik zwaai met een vlaggetje, rood, wit en blauw. Hoe ik daar aan kom zal ik nooit weten...

Benieuwd naar of er nog iets van ons huis en onze bezittingen over is, neemt mijn vader mijn broer en mij mee naar de overkant. We lopen letterlijk over het slagveld en stappen over de lijken heen! Achteraf onbegrijpelijk, mijn ouders houden alle 'grote mensenzaken' altijd bij ons weg, nu lopen we ineens in de rauwe werkelijkheid! Plotseling staan we oog in oog met een Canadees die een rasechte indiaan blijkt te zijn. Gevechtstenue verhuult zijn bruine huid, kromme neus en tatoeages. Mijn broer, die dan elf jaar is, is diep onder de indruk.

Van ons huis is niets meer over, in de zitkamer staat nog een geblakerde stoel, een stalen veer steekt er uit...Naast het huis staat de prunus in bloei....

Omdat de geallieerden grote moeite hebben de IJssel over te steken, lijkt het er even op dat ze zich terugtrekken. De verwarring is groot, maar een paar dagen later weten we zeker dat we bevrijd zijn. Ons gezin logeert een paar dagen bij mevrouw Albarda, de vrouw van minister Albarda die in Londen verblijft. Zij woont met freule Repelaer van Driel aan de Schooneveldsdijk. Daarna vinden we onderdak bij de familie Draafsel in Barchem, totdat we half mei terug kunnen gaan naar Aerdenhout.

Lochem, de familie Draafsel, de familie van Lulofs Umbgrove (een tijd lang onze burens) en het huis Alpha, jarenlang hotel Alpha, waar we onder andere ondergebracht zijn geweest, blijven we ons leven

De spits van de Canadese troepen die Lochem bevrijdden bestond uit tanks. Zij kwamen over de Lochemse berg de Zuiderenk in, waar de Duitse troepen zich hadden ingegraven. (Schilderij gemaakt in opdracht van Lt. Peter Mellowes)

lang trouw. Gedurende de oorlog zijn we in Lochem verschillende keren geëvacueerd.

De beelden en de herinnering aan mijn bevrijding zijn mijn hele leven sterk op mijn netvlies gebleven. Gedurende deze 60 jaar heb ik nooit één herdenking over geslagen.

Wanneer in 1995 oud oorlogsma-

teriaal aan jeeps, tanks en auto's, volgeladen met dappere, nu o zo broze bevrijders, door ons land rolt, ben ik onder de indruk. Ik ga in oktober naar de herdenking in 's-Hertogenbosch, waar ik nu woon. Er knaagt iets aan mijn gevoel: het is niet de herdenking van mijn bevrijding! Daarom zoek ik contact met Lochem waar een comité blijkt

te bestaan dat zich bezig houdt met de organisatie van de jaarlijkse herdenking. Ik word uitgenodigd en samen met mijn zusje tijd ik op 1 april richting Lochem. Ook hier vinden de veteranen op diverse voertuigen een warm onthaal.

Bij het gebed, uitgesproken door de Revd. Leslie Skinner op de kleine begraafplaats in Barchem,

huiver ik. Ik bedenk me dat deze chaplain 50 jaar geleden hier voor zijn mannen hun oorlogsgraf heeft moeten verzorgen...

Bij de bijeenkomst na het officiële gedeelte in hotel Meijlink zijn mijn zus en ik vreemde eenden in de bijt. De 'regulars' uit Lochem en uit Engeland kennen ons niet en vragen zich af wat we hier

komen doen. Nadat we dat uit de doeken gedaan hebben, roept een mevrouw uit: "Maar dan moet u Peter Mellowes ontmoeten!" Zodat ik even later oog in oog met 'mijn' bevrijder sta...

Een bijzondere gewaarwording, hij heeft 50 jaar in de veronderstelling geleefd ons gedood te

hebben. We hebben elkaar veel te vragen en te vertellen. Er worden foto's gemaakt van Mellowes, de Revd Skinner en ons. Als we een paar dagen later samen eten, vertelt Peter dat twee dingen in het bijzonder hem jaarlijks naar Lochem terug voeren: het feit dat er niets veranderd is op de Enk en omstreken in die 50 jaar én zijn

Marti Domhoff, Peter Mellowes, Revd Skinner en Erna Domhoff.

Revd. Leslie Skinner op de begraafplaats in Barchem

kameraden die op de begraafplaats liggen natuurlijk!

Het besef begint tot mij door te dringen dat ik naast 'mijn' bevrijder zit en dat deze zelfde man, met buitengewoon veel moed en levensgevaar op D-day tegen de rotsen van Normandië is opgeklimmen. Hij oogt nog een als 'ferme, stoere knaap'.

We wisselen adressen uit, wat later

resulteert in twee logeerpartijen in Poole in Engeland.

De eerste keer is mijn gastheer fysiek nog fit, hij kookt, laat ons in zijn auto kennis maken met Poole en omgeving. Hij vertelt natuurlijk veel over zijn oorlogsbelevingen. Tussen de regels laat hij een beetje merken hoe moeilijk het soms is, dat oorlogsverleden. Hij vertelt dat er door zijn toedoen jonge

Duitse soldaten zijn omgekomen, die hij niet heeft kunnen sparen... een beeld dat hij niet kan loslaten... Maar hij vertelt ook van een glorieus moment, wanneer de Duitsers verslagen zijn, hij ze "Hände, hoch, Schweinhunde!" kan toevoegen. Trots laat hij het schilderij zien dat hij door een Engelse schilder op zijn aanwijzing van de strijd om Lochem, heeft laten maken

De tweede keer is Mellowes verhuisd naar een flat en heeft hij opgeruimd en iets voor mij bewaard. Het is een klein glaasje, er is met de hand een fazant op geschilderd. Hij vertelt erbij dat hij het uit een of ander huis in Duitsland heeft gepikt. Er waren er ooit zes, ik krijg het laatste. Hij oogt nu ouder, vermoeider, vertelt dat de oorlog hem, vooral s' nachts niet met rust laat, dat hij zijn verhaal niet kwijt kan bij zijn kinderen en dat zelfs de Revd. Skinner geen antwoord heeft op zijn vragen!

'I am history, my children are the future'.... verzucht mijn dappere bevrijder.

Vorig jaar, in januari 2004, is Peter Mellowes 'in alle rust gestorven', zeggen zijn kinderen.

Bij onze laatste ontmoeting drukt Peter me op het hart dit verhaal op te schrijven. Een opdracht waar ik nu aan voldaan heb.

Een bevrijding.

Marti Domhoff

Herinneringen aan de Bevrijding!

Na de Slag om Arnhem werden in Lochem (eind november begin december 1944) veel huizen door de Duitsers gerekwireerd voor de Voedselvoorziening.

Zo kwamen wij (mijn moeder en ik) na twee verhuizingen terecht in 't Veen, bij de familie Potman. Eerst moesten we ons huis aan de Barchemseweg in één dag verlaten. We trokken in bij kennissen, verder op, die een klein huisje hadden, maar moesten daar ook uit na een week. Het "vaste" melkadres van die familie bood uitkomst en zo kwamen wij op die boerderij, waar we de laatste oorlogswinter doorbrachten.

Op 1 april 1945 naderden de Engelse of Canadese troepen de grens. Op die zondagmorgen floten de kogels over de boerderij, dus iedereen bleef binnen! Tegen de middag werd het stil en plotseling kwam een jongen op de fiets over de zandweg gereden, die riep: "De Tommies bunt bie den Dollehoed"!

Wij waren helemaal enthousiast en samen met Hendriek en Mineke gingen we meteen op weg. De hond namen we mee en die kreeg een oranje strik om! We liepen het pad af richting Barchemseweg en door het bos rechtsaf naar de Dollehoed. Daar zagen we in de verte de soldaten met verrekijkers op ons gericht. Het bleken Canadezen. Maar we werden meteen gewaarschuwd terug te gaan naar huis en die oranje strik af te doen – dat was te gevaarlijk, want wij bevonden ons nog op vijandelijk terrein! Ze waren nog niet verder opgerukt dan de Dollehoed!

's Avonds legerden de troepen zich in het bos ten noorden van de boerderij. Het was een fantastisch gezicht: na al die jaren van verduistering, overall lichtjes van kampvuurtjes!

De volgende dag steeds aanloop van militairen, die chocola en ei-poeder wilden ruilen tegen verse

eieren van de boer! En dan kwam de boerin mij vragen: "kom nog es efkes proaten", want zij en haar dochters kenden geen Engels.

Intussen gingen in Lochem en Laren de gevechten door, waarbij enkele huizen aan de Barchemseweg in brand werden geschoten. Ons huis bleef staan en we konden er na de bevrijding weer in terug. Maar voor mij was "de" Bevrijding op 1 april in 't Veen.

Aan de oorlogswinter op de boerderij bewaar ik de beste herinneringen. Er was een warme sfeer, veel mensen werden geholpen, géén honger: met melk, de slacht, rogge, et cetera.

Twee meisjes uit het westen bleven op hongertocht hangen en 't was gezellig met veel jonge meisjes (de jongens moesten zich schuil houden!).

E.B.C. Kortlandt- ten Zeldam

Een kleine geschiedenis

Geschiedenis is het verhaal van het menselijk handelen. Velen van ons zullen zich het vak geschiedenis uit hun schooljaren met weinig sympathie herinneren. Voor hen was het puur een leervak: jaartallen stampen, vreemde namen onthouden tot en met de repetitie, het liefst niet langer. Geschiedenis was: oorlogen om de macht, vredesverdragen met landjepik in het groot, de grote veldslagen, nieuwe vredes als eendagsvliegen.

Die voorkeur voor de grote gebeurtenissen was het gevolg van tijdgebrek; er was op school wel meer te doen dan over geschiedenis praten. De belangstelling van jonge mensen werd hierdoor niet groter; die is meer gericht op de toekomst. Velen van ons beginnen pas na hun 50ste aan het Grote Omzien.

Kijken naar mensen

Geschiedenis is altijd, direct of

indirect, een verhaal, over mensen. Geschiedenis is het kijken naar mensen, het is de kunst om in de huid van die mensen te kruipen, proberen te denken wat zij dachten, iets van hun hoop en vrees te ervaren. Hen zonder een oordeel tot hun recht te laten komen. Mensen zoals wijzelf. Het is nodig dat het verhaal van de mensen wordt opgeschreven. Anders verdwijnen hele generaties spoorloos.

Massa of enkeling?

Als je de grote boekwerken over de Tweede Wereldoorlog leest, hun verslagen van de grote troepenbewegingen of vastgelopen opmarsen, is het alsof je als toeschouwer in de berm van de weg staat en de kolossale tanks voorbij ziet en hoort en voelt rollen met hier en daar compagnieën infanterie of troepen bemodderde krijgsgeschiedenissen met hun 'eastern look'.

Een enkele keer verandert het

beeld: er stopt een tank, een man klimt er uit en begint een praatje, het praatje wordt een verhaal personal history.

60 Jaar

Tot onze eigen geschiedenis behoort ook de laatste grote oorlog in onze buurt, nu 60 jaar geleden uitgevochten. De sporen ervan zijn grotendeels verdwenen. Verwoeste huizen zijn gerepareerd of herbouwd. Op de Lochemse Berg zijn nog wat ingevallen loopgraven te zien. En dan zijn er natuurlijk nog de militaire begraafplaatsen Grebbeberg, Margraten, Oosterbeek, Groesbeek, Holten en Ysselstein. Daar bladerend in de registers krijg je de beklemmende gedachte: dit is de database van het dodenrijk. Wie er langs de rijen graven loopt komt in de verleiding meer aan getallen en nummers te denken dan aan mensen. De opschriften van deze soldatengraven vertellen

ons minder over de doden - hoogstens hun leeftijden - dan over de nabestaanden: "only son of...; we cannot God Thy purpose see...; unknown British soldier ...; known unto God". Een naam, een nummer, anders ben je zelfs op zo'n begraafplaats niet terug te vinden. Op de militaire begraafplaats Holten zullen we de elf Britse militairen niet vinden die bij de bevrijding van Lochem sneuvelden. Zij zijn begraven op het Barchemse kerkhof. Van hen weten we meer dan namen en nummers, door de verhalen van 'mates' die het overleefden. Ter gelegenheid van de herdenking van onze bevrijding lijkt het me zinvol deze verhalen door te geven. Om niet te vergeten.

All Fools' Day '45

Ze waren rond middernacht uit Varsseveld vertrokken: twee bataljons infanterie, namelijk de Somerset Light Infantry en het Wiltshire Regiment, en twee afdelingen tanks van de Sherwood Rangers en de 4/7th Royal Dragoon Guards, en enkele ondersteunende legeronderdelen.

Doel was de bruggen over het Twentekanaal bij Lochem in handen te krijgen. Na wat schermutselingen onderweg en sterke tegenstand bij Ruurlo werd Barchem bereikt. Hier werd besloten dat de Wiltshires met de Sherwood Rangers de hoofdweg naar Lochem zouden volgen. De Somersets met de Dragoon Guards zouden via Zwiep oprukken. Naarmate men Lochem naderde nam de kans op tegenstand toe. De infanterie, die vaak kon meerijden op de tanks, moest nu onder dekking van die tanks, zoals dat heet, voorwaarts gaan. Daarbij moest de infanterie mogelijke Panzerfaust-schutters uitschakelen. De voorhoede was de Zwiepse molen gepasseerd. De voorste tank was ter hoogte van huis nr 140 'Burink' -. 'Private' (soldaat) Swarbrick liep er naast, langs de berm. De dekking van een tank is maar betrekkelijk. Bovendien maakt de motor zoveel lawaai dat je niet hoort of en vanwaar er geschoten wordt; je hebt geluk als je op tijd kunt reageren. Dat geluk had Swarbrick niet. Een

kleine honderd meter in de richting Lochem, tegenover Erve Harkink zat een Duitser in een eenmansgat aan de slootkant en schoot hem neer. Meteen werd er van veel kanten op de kolonne geschoten, de infanterie zocht haastig dekking op de boerenerven langs de weg, de tanks beantwoordden het vuur en na enige tijd werd de opmars langzaam voortgezet. Als we bedenken dat over de afstand Harkink-Lunsink 3 à 4 uur werd gedaan moet de conclusie zijn dat de Duitse tegenstand erg sterk is geweest. De dode Swarbrick kreeg een tijdelijk graf bij de inrit van De Weerd. Toen de Engelsen De Cloese en het monument van Sikesz waren gepasseerd kwamen de eerste huizen van Lochem in zicht.

Onuitwisbaar

Tegenover het - brandende - Lunsink kreeg sergeant Dicky Brew de opdracht met zijn sectie, negen man, een hoek af te snijden en het huis met het rieten dak (S) te bezetten. Maar in het roggeland hadden de Duitsers zich ingegraven en langs de Hoge Enk en de trambaan - tegenwoordig Somerset - lag de Duitse hoofdweerstandslijn. Ze hadden een prima schootsveld.

Brews sectie verliet de Zwiepseweg en in een paar seconden sneuvelden vijf van de negen man. Brew, die over prikkeldraad was gestruikeld en ongedeerd bleef kon een langskomende Dragoons tank attenderen op de plaats van de Duitsers, die zich overgaven. Dicky raakte de beelden van deze gebeurtenissen nooit meer kwijt. "I can't get it out of my system". Met korporaal Dave Evans had hij veel opgetrokken. Vaak vertelde Dicky dat ze samen ergens bij Mook of Malden hadden gelopen, in de winter 44/45 en dat Dave hem had gevraagd: "Well Dicky, we've come all the way from Normandy now. They will get us no more now, will hey?" En Dicky had gezegd: "No, but be careful". Dave was bontwerker van beroep en niet zo handig in het soldatenvak. Op het roggeland, zonder dekking, op 150 meter afstand van de vijand kom je zelfs met voorzichtigheid niet ver. **Tank brewed**

Terwijl de Somersets en Dragoon Guards via Zwiep oprukten trokken de Wiltshires samen met de tanks van de Sherwood Rangers Yeomanry over de Barchemseweg richting Lochem. Ter hoogte van Villa Musch was er een viaduct over de trambaan Deventer-Borculo. Dit viaduct was door de Duitsers opgeblazen en van de huizen aan de rand van Lochem werd hevig geschoten. De opmars kwam tot stilstand. De infanterie groef zich in aan de bosrand. Er lag een groot open terrein, de Enk, werk voor tanks zonder infanterie. Peter Mellowes was commandant van een 'troop' tanks. Een troop bestaat uit vier tanks, maar, maar omdat er eerder een tank was uitgevallen werd de aanval op de Duitse loopgraven met drie tanks ingezet vanuit de bosrand achter het huis De Enk.

Bij de tank van korporaal Spoors ontplofte een Duitse mortiergranaat, waardoor Spoors half blind werd. Hij kreeg opdracht terug te keren. De tanks van Mellowes en sergeant O'Pray gingen door tot dicht bij de Duitse loopgraven. Mellowes' tank kreeg een Panzerfaust aan de onderkant, maar door snel achteruitrijden bleef de tank intact. O'Pray maakte een - verkeerde - bocht om opnieuw een aanval uit te voeren en kon daardoor aan de zijkant getroffen worden door een Panzerfaust, die de tank inwendig in brand zette. O'Pray, McCracken en Graham sprongen brandend uit de koepel van de tank en werden meteen neergeschoten. Belton was nog geen 24 uur tevoren als versterking bij de bemanning gekomen. Hij zat bij de plek waar de granaat insloeg en was onmiddellijk dood. De vijfde man, tankbestuurder Tommy Potts, zat wat lager voorin en kon door het luik boven zijn stoel uit de tank springen. Hij rende naar de Duitse loopgraven, schoot een paar Duitsers dood met zijn revolver, greep een van hun geweren en sloeg er op los. Intussen kwam Mellowes met zijn tank te hulp en pikte hem op. Ze maakten ± 100 Duitsers gevangen nadat ze het huis Enkhorst in brand hadden geschoten. O'Prays

tank bleef brandend achter; de koepel bleef geruime tijd met de mitrailleur schietend ronddraaien, zodat vriend en vijand zich telkens moesten dekken voor de rondvliegende kogels.

The man who worked on Sundays

Legerafdelingen hadden vaak een geestelijk verzorger, aalmoezenier of veldprediker, 'padre' genaamd. Bij de Sherwood Rangers was dat Revd Leslie Skinner. Hij trok met de Sherwoods mee van Normandië tot de Duitse capitulatie in mei '45. Het was o.a. zijn taak doden en gewonden te registreren en de doden een tijdelijk graf te geven. Daarnaast heeft Leslie zich ingespannen om vermisten te vinden om de nabestaanden niet te veroordelen tot een langzaam stervende hoop. Een bericht van vermissing is erger dan een doodsb bericht. Aan de ouders van trooper Belton schreef Skinner dat hun zoon niet had geleden. Vader Belton bleef in zijn brieven aan Skinner vragen hoe de padre kon weten dat dat zo was. Geef daar maar eens een concreet antwoord op! Een tankafdeling is betrekkelijk klein en de padre kende de bemanning van elke tank. Daardoor was het identificeren van doden minder moeilijk, vooral als de tank was uitgebrand, 'brewed'. In sommige gevallen moest Leslie tevreden zijn als hij nog wat resten vond. Het bekken van een mens bleef het langst herkenbaar. In september 1944 heeft het regiment bij het Albertkanaal zware verliezen geleden. In Leslies dagboek vind ik bij dinsdag 2 september '44: "Groef lichamen op die ik gisteren haastig had begraven. Fearful job searching ash. Ging verder om twee andere tanks te ontruimen die gisteren werden uitgeschakeld. Afschuwelijk, twee hospitaalsoldaten die me hielpen moesten opgeven".

Thee

Tijdens de actie van Sherwood Rangers tanks had Dicky Brew met het overblijfsel van zijn sectie het huis met het rieten dak bereikt en het bezet, de opdracht was uitgevoerd. Omdat de sectie gehalveerd

was kreeg Brew order in het huis te blijven en wat te rusten. De tank die ondersteuning had verleend kwam langs de trambaan naar het huis, de bemanning kwam binnen, er zou een theepauze zijn. Brew stond in de huiskamer zijn thee te drinken toen door een van de ruiten een kogel naar binnen sloeg. Naast Dicky stond de bestuurder van de van de tank, Bill Carwardine. De kogel ging hem dwars door het hoofd. Brew: "The brain was oozing out". Ze haalden er een Duitse hospitaalsoldaat bij, die kort tevoren gevangen was genomen. Zijn "kaputt" was ook voor de Engelsen duidelijk. Maar de mates van de tank zeiden: "We've come all the way from Normandy with him, we'll take him along". Ze wikkelden hem in een deken, legden hem op de tank en reden met hem weg.

In het café op de hoek Zwiepseweg/Hoge Enk, bij 'Bruinsma' was een verzamelpost voor gewonden. Bill Carwardine werd hier binnengebracht; hij stierf na korte tijd. Het is niet ondenkbaar dat hij werd gedood door een verdwaalde kogel van O'Prays brandende tank.

Civvies

De tien in de Enk gesneuvelde militairen werden de volgende dag begraven in een driehoekig bosje in de Enk (TG). Niet ver er vandaan werd ook een aantal Duitsers begraven.

Op 3 mei 1945 volgde herbe-graving van de Engelsen op de Barchemse begraafplaats (de Enk was evenals Barchem gebied van de gemeente Laren). Toen in 1946 het ereveld Holten werd ingericht werd voorgesteld de stoffelijke resten van de Engelsen naar Holten over te brengen. Maar een officieel kerkhof is 'consecrated ground', gewijde aarde, herbe-graving is onmogelijk. Zo zijn ze bij ons gebleven. Zo blijven ze ons beter bij. Zestig jaar na hun dood leven wij in een tijd waarin men liever over rechten dan over plichten praat. Vrijwilligheid is in, vrijblijvendheid ligt op de loer. Vergeten is de spreuk die hier en daar in het oosten wel aan de muur hing: Plicht vóór recht, recht door

plicht. Een idee van ver voor de oorlog. In onze tijd van 'doe maar gewoon' enzovoort, treft bij nadere beschouwing hun korte levensloop mij des te meer. Hun Majoor Hutchinson typeerde hen eens heel raak: "We were civvies", burgers, dienstplichtigen. Let op dat 'we'. Ze hadden een oproep gekregen, ze gingen hun plicht doen. Ze vochten niet alleen tegen een vijand, ze overwonnen hun vrees. Dat is iets heldhaftigs. Het grafschrift van Swarbrick, onze eerstgesneuvelde, overdrijft dan ook niet: 'The call was not in vain; on Britain's roll of honour, you'll find this hero's name'.

De Engelse dichter-schrijver Laurence Binyon (1869-1943) schreef omstreeks de Eerste Wereldoorlog het gedicht 'For the fallen'. Acht coupletten. Het vierde wordt nog steeds bij veel herdenkingen gelezen:

They shall grow not old, as we
that are left grow old:
Age shall not weary them, nor
the years condemn.
At the going down of the sun
and in the morning
We will remember them.

Ze zullen niet oud worden zoals
wij die overgebleven zijn:

De ouderdom zal ze niet vermoeien en de jaren zullen hen niet verdoemen.

Bij het ondergaan van de zon en
in de morgen

Zullen we hen herdenken.

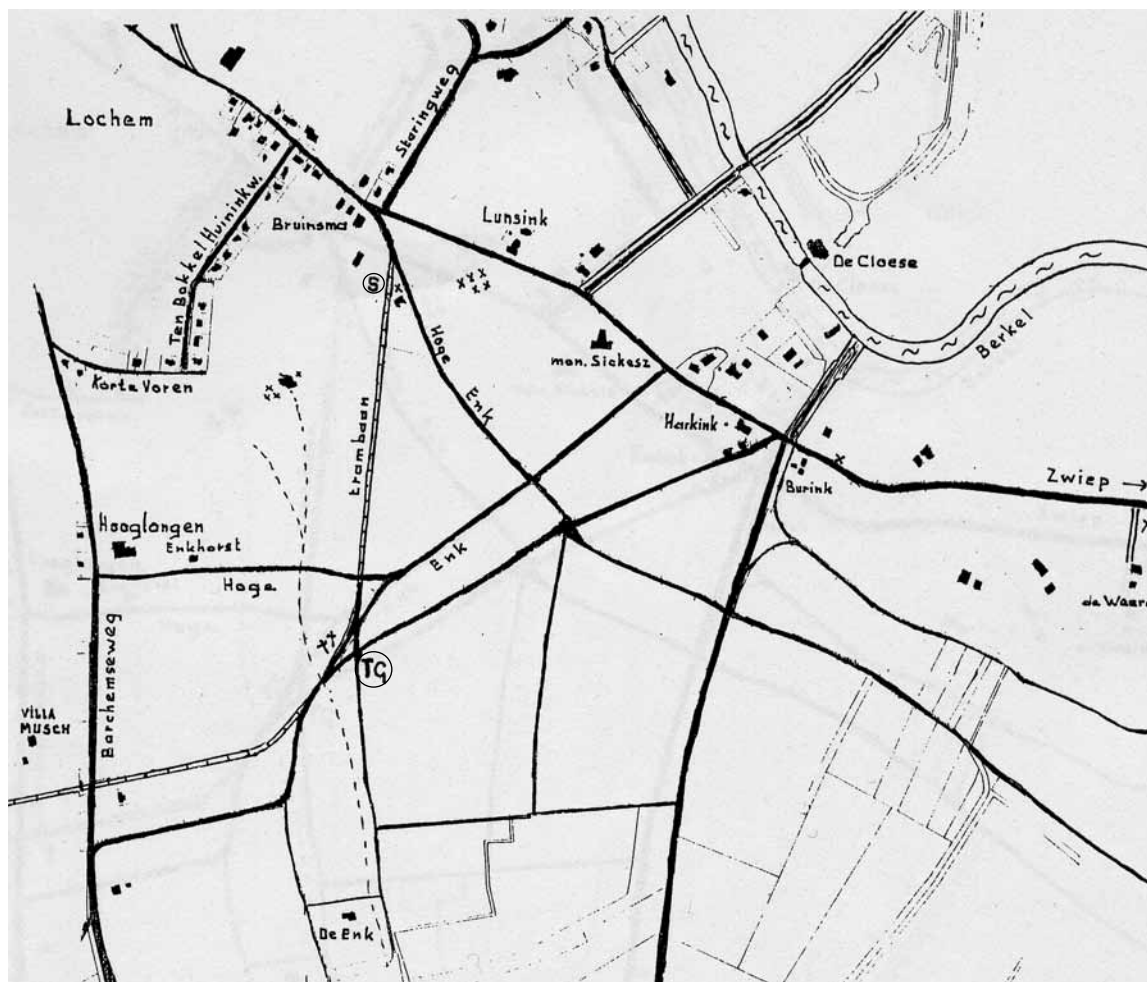
Het Engelse volk stuurde zijn civvies om ons land te helpen bevrijden, de bevrijding van Lochem was een Engels karwei. Ze trokken verder en lieten elf doden achter. Elf man voor een kleine landstad in een onbekend land. De Engelsen zijn een volk van tradities. Wij Nederlanders, analfabeten voor symbolen en ceremonies, lijken daarin weinig op hen. Onze driekleur lijkt het best te ogen op een haringkarretje. Ceremonies liggen ons niet zo, maar toch is het goed van tijd tot tijd te herdenken. Bij een monument, op een kerkhof. Daar zijn ze voor. Zodat zij die kwamen uit de coulissen van het

zuiden niet verdwijnen in de mist
van het verleden. Daarom dit
verhaal.

We will remember them.

Ernst Marsman

T.H. Swarbrick,	22 j.	D.Evans,	20 j.
R.Collins,	35 j.	A.O'Pray	
M.J.Duke,	18 j.	L.McCracken,	21 j.
C.L.Pearce,	18 j.	G.Graham,	25 j.
A.S.W.Warr,	19 j.	M.W.Belton,	19 j.
		W.H.Carwardine,	31 j.

April 2001

Het monument

Aan de rand van Lochems prachtige Enk.
Bijna onopvallend: "Het Monument".
Hier worden de dappere Engelse bevrijders geëerd,
Die zich met grote moed tegen de Duitse overmacht hebben
verweerd.
Na vijf lange jaren terreur en angst voorbij.
Het grote ogenblik was aangebroken: eindelijk vrij!
Wij denken aan de elf die offerden hun leven.
Zij waren nog zo jong, zij moesten alles geven.
Zomaar in een vreemd ver land, waarom? waarvoor?
Maar wat zij ons brachten gaat niet teloor:
De vrijheid om zelf te denken, te doen en te zeggen.
Hieraan denken we, wanneer we bloemen leggen

Frans van Dijk